

Rimske fibule na Loškem

Izvleček

V prvem delu članka predstavljamo kratko zgodovino razvoja fibul od prazgodovine do rimskega obdobja, njihov namen in konstrukcijske značilnosti.

V drugem delu prispevka predstavljamo 5 rimskih fibul, ki jih hranimo v Loškem muzeju. Vse so izdelane iz brona in večinoma dobro ohranjene. Sodijo v skupino močno profiliranih fibul, katerih ime izhaja iz značilne oblikovanosti loka in so najpogostejša oblika fibul v času 1. in 2. stoletja n. š. na področju Vzhodnih Alp in Podonavja.

Na podlagi tipoloških značilnosti lahko naše fibule razvrstimo v več tipov. Fibulo z Malenskega vrha in Puštala nad Trnjem pripisujemo tipu Almgren 68, medtem ko fibula s terasastega pobočja pod vznožjem Lubnika sodi v tip Almgren 69. Povsem enaki fibuli z neznanega najdišča, ki skupaj z ostalimi pridatki sodita k inventarju žgane grobne celote, pa lahko pripišemo lokalni varianti južnopanonskih močno profiliranih fibul.

Abstract

Roman fibulae from the Loka area

The first part of the article presents a brief history of the development of fibulae from prehistoric times to the Roman era, their purpose and construction characteristics. In the second part of the contribution, 5 Roman fibulae are presented that are kept in Škofja Loka museum. All are made of bronze and are for the most part well preserved. They belong in the group of strongly profiled fibulae, the name of which derives from the characteristic arch and they are the commonest form of fibulae in the 1st and 2nd centuries AD in the area of the Eastern Alps and the Danube basin.

On the basis of typological characteristics, these fibulae can be classified into a number of types. The fibulae from Malenski vrh and Puštal nad Trnjem are ascribed to Almgren 68 type, while the fibula from the terraced slope below the foothills of Lubnik is of Almgren type 69. Two completely identical fibulae from an unknown site, which together with other grave goods belong to the inventory of a burnt grave, can be ascribed to a local variant of southern Pannonian strongly profiled fibulae.

Zgodovina in namen fibule

Izraz **fibula** je latinskega izvora in izhaja iz glagola *figo*, ki pomeni speti, spojiti. Nastala je že v prazgodovini. Najstarejši primerki izhajajo iz časa pozne bronaste dobe oziroma kulture žarnih grobišč in so bili sprva zelo enostavnih oblik. V halštatskem obdobju je doživela svoj prvi razmah. V tem času se pojavijo številne oblike in zelo zahtevne tehnike izdelave ter krašenja. Neposredna predhodnica rimske provincialne fibule je bila latenska fibula.¹ S postopnim zatonom latenske kulture in nadaljno evolucijo poznolatenških fibul so nastale rimske provincialne fibule. Njihovo oblikovno bogastvo je izjemno veliko.

Osnovni namen fibule je, da tkanino spne in jo s tem zadrži na željenem mestu. Njena prvotna zamisel je bila zgolj funkcionalne narave, uporabljala se je za spenjanje ogrinjal, plaščev, skratka vseh vrhnjih oblačil, ki niso bila krojena in sešita (slika 1).

Slika 1: Primeri različnih rimskih plaščev od leve proti desni: 1. 2 – civilna plašča. 3 – uradniški plašč. 4 – vojaški plašč. (Croom, 2002)

Slika 2: Primera načina zapenjanja in nošenja fibul pri ženski in pri moški noši (Garbsch, 1965 in Croom, 2002).

Ker se je uporabljala na vidnih delih oblačil, je bila podvržena nenehnim modnim spremembam. Tako se je sčasoma močno oddaljila od svoje prvotne funkcije in na nek način postala del »nakita«, kar se najlepše kaže v bogastvu oblik in okrasa. V rimskem obdobju so fibule za spenjanje oblačil uporabljali civilno prebivalstvo in vojaki, tako v Italiji kot v provincah. Moški so obleko spenjali na desnem ramenu z eno fibulo, ženske pa z dvema, na vsakem ramenu po eno (slika 2). Na oblačila so jih pripeli tako, da je bila glava obrnjena navzdol, noga pa navzgor.² Pri rekon-

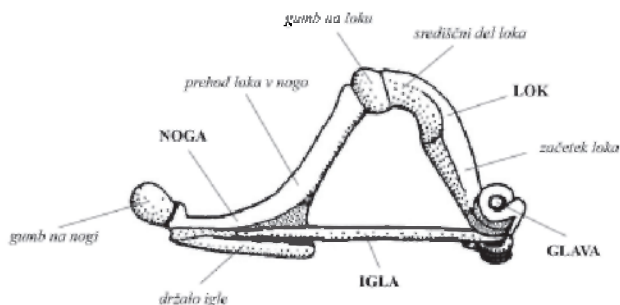
1 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 14

2 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 15; Koščević, *Antičke fibule s područja Siska*, str. 7

strukciji načina nošenja so nam v veliko pomoč, poleg položaja fibul v grobovih, epigrafski spomeniki in pisni viri. V nekaterih obdobjih (pozna antika) je fibula imela tudi značaj odkovanja in bila neke vrste statusni simbol visokih državnih uradnikov, seveda pa ob vsem tem nikoli ni izgubila svoje osnovne vloge.

Konstrukcija fibule

Vsaka fibula je sestavljena iz dveh osnovnih delov: igle in telesa. Oblika igle je ostala nespremenjena vse od najzgodnejšega časa, telo pa je bilo podvrženo številnim spremembam. Na njem razlikujemo tri dele: glavo, lok in nogo. Predel, na katerem je igla pritrjena na telo, se imenuje **glava**, del, na katerem se igla naslanja na telo fibule, pa **noga**. Del telesa med glavo in nogo imenujemo **lok** (slika 3).

Slika 3: Sestavni deli močno profilirane fibule.

V času razvoja je noga nastala prej kot glava, saj je bila prvotna fibula izdelana zgolj iz elipsoidno zvitega dela žice, pri taki obliki pa ni potrebe po izdelavi glave. Pri tej prvotni obliki se je igla po uporabi morala naslanjati na nek del telesa fibule, ta del pa je bila noga, oziroma ležišče igle na nogi. Šele kasneje, ko se je pojavila potreba po delnem zavarovanju igle, da ni izpadla iz ležišča na nogi, je nastala glava fibule, ki je izdelana tako, da s silo vzmeti ali šarnirja potiska iglo v ležišče na nogi.

Noga – je del telesa, na katerem se nahaja ležišče igle, ki je žlebasto oblike. Predel nad njim je razširjen in najpogosteje nosi okras, izveden v predrti tehniki, lahko pa je tudi neokrašen. Zgornji del noge je pogosto enako širok kot lok, lahko je razširjen in okrašen, včasih pa tudi ožji od loka.

Lok – imenujemo del telesa med glavo in nogo. Lahko je zelo različnega preseka in različno okrašen. Lahko so ga okrasili že ob samem postopku vlivanja ali kovanja fibule z različnimi odebelitvami, ki spominjajo na gumb, disk ali rebro, ali naknadno s fasetiranjem, vrezovanjem, vstavljanjem raznih steklenih in emajlnih vložkov itd. Del loka, ki je najvišji, se imenuje središčni del, del proti glavi začetek, del proti nogi pa imenujemo prehod loka v nogo fibule.

Glava – je predel, na katerem se nahaja mehanizem, ki omogoča odpenjanje in zape-njanje fibule.

Glede na konstrukcijo fibul ločimo: fibule s spiralno konstrukcijo, fibule s šarnirjem in fibule s premično iglo.

Fibule s spiralno konstrukcijo:

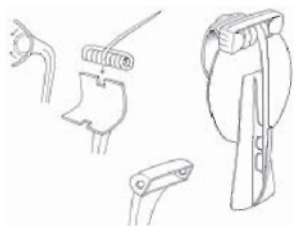
a) enočlene (enodelne) fibule s spiralno vzmetjo in notranjo tetivo

b) enočlene (enodelne) fibule z zunanjo tetivo in držalom spiralne vzmeti

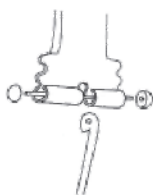

c) dvočlene (dvodelne) fibule z oporno ploščico spiralne vzmeti

d) dvočlene (dvodelne) fibule z votlim valjastim tulcem, v katerem se nahaja spiralna vzmet.

Fibule s šarnirjem:

a) fibule s tulastim šarnirjem

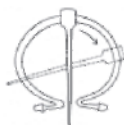

b) fibule s cevastim šarnirjem

(c) fibule z visečim šarnirjem

Fibule s premično iglo:

a) prstanaste (obročaste) in omega fibule.

Na glavi mnogih fibul, tako enočlenih kot tudi dvočlenih, je nad vzmetjo manjša ali večja razširitev, ki jo zaradi njene oblike imenujemo oporna ploščica. Osnovni namen te razširitve je, da zakrije in učvrsti vzmet, saj se ta nanjo naslanja. Oporna ploščica je včasih lahko izrazito velikih dimenzij, npr. pri kolenčastih fibulah, pogosto je tudi bogato okrašena.³

Pri fibulah, ki se zapenjajo s pomočjo spiralne vzmeti, je na glavi tetiva. To je del vzmeti, ki povezuje oba dela spirale, na vsaki strani loka. Če poteka po zgornji strani loka, jo imenujemo zgornja, če pa po spodnji strani, se imenuje notranja oziroma spodnja tetiva. Pomembna je pri fiksiranju vzmeti, saj s pomočjo držala in tetive vzmet pritrdimo na glavo fibule.

Po konstrukciji je fibula lahko eno ali dvočlena. O enočleni (enodelni) govorimo takrat, ko je v celoti izdelana iz enega samega kosa žice. Če je izdelana iz dveh kosov, jo imenujemo dvočlena (dvoodelna). Igla dvočlenih fibul z vzmetjo, in tistih s šarnirjem, je na telo pritrjena s pomočjo osi,⁴ zato je začetek loka preluknjan. Skozi to odprtino je vzmet z iglo z osjo pritrjena na telo fibule oziroma lok. Vzmet, pritrjena na tak način, ne nudi take čvrstosti kot pri enočlenih fibulah, je pa tak način pritrditve bolj praktičen, saj se da polomljeno vzmet zelo enostavno zamenjati.

Močno profilirane rimske provincialne fibule

V Loškem muzeju hranimo 5 rimskih fibul. Vse so izdelane iz brona in večinoma zelo dobro ohranjene. Vse sodijo v skupino močno profiliranih fibul. Njihovo ime izhaja iz značilne oblikovanosti loka in so najpogostejša oblika fibul v času 1. in 2. stoletja na področju Vzhodnih Alp in Podonavja.⁵

Za vse močno profilirane fibule je značilen bolj ali manj upognjen lok, ki je okrašen z gumbasto odebelitvijo. Na glavi se nahaja spiralna vzmet, ki je lahko vlita skupaj s telesom fibule (enočlena), ali pa naknadno izdelana in pričvrščena na telo (dvočlena). Najpogostejše ima osem navojev, štiri na vsaki strani loka. Včasih je dodatno učvrščena z oporno ploščico. Noga, ki je različnih oblik, predrta ali masivna, se zaključuje z gumbom.

Osnovno razdelitev močno profiliranih fibul je izdelal že Oscar Almgren. Uvrstil jih je v skupino IV pod nazivom »*Kräftig profilierte Fibeln*« in jih glede na tipološke značilnosti razdelil v dve skupini: močno profilirane fibule z oporno ploščico spiralne vzmeti in tiste, ki te ploščice nimajo.⁶

3 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 16

4 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 15

5 Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 11

6 Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen*, str. 34

Na glavi močno profiliranih fibul, **z oporno ploščico spiralne vzmeti**, se nahaja ozka in dolga pravokotna ploščica. Njena osnovna naloga je učvrstiti vzmet, ki je vlita skupaj s telesom fibule ali pa naknadno izdelana in pričvrščena na telo. Vzmet ima najpogosteje osem navojev, štiri na vsaki strani držala tetive. Lok je bolj ali manj upognjen in vedno okrašen z manjšo odebelitvijo – enkrat ali večkrat profiliranim gumbom. Noga, ki se zaključuje z gumbom, je pri starejših variantah predrta, pri mlajših pa polna.⁷

Razprostranjenost: Izvorno področje tovrstnih fibul je predvsem vzhodnoalpski prostor, pri čemer imamo v mislih predvsem Norik in Panonijo. Od tod se je prostor njihove razprostranjenosti sčasoma močno razširil, ponekod celo izven meja rimskega cesarstva. Nanje naletimo v rimskih obdonavskih provincah, preko Raetije (današnja Švica) so dosegle Rensko področje, srečamo jih tudi v Skandinaviji, južni Rusiji, na Poljskem, Češkem, Moravskem, Slovaškem in vzdolž Balkana. V zahodni Evropi jih srečamo redkeje.⁸

Časovna umestitev: 1. in 2. stoletje n. š.

Iz mlajših oblik močno profiliranih rimskih provincialnih fibul z oporno ploščico se je razvila skupina močno profiliranih fibul **brez oporne ploščice spiralne vzmeti**. Pri tej skupini fibul je začetek loka razširjen in vzmet se naslanja na to razširitev na isti način, kot se je pri predhodni skupini naslanjala na oporno ploščico. Približno na sredini loka se nahaja odebelitev v obliki večjega gumba, ki je lahko pri nekaterih variantah večkrat profiliran. Lok je na spodnji strani raven. Na koncu noge je prav tako odebelitev, ki je pri različnih variantah različno oblikovana. Noga je nepredrta, masivna in visoka, kar je ena od značilnosti mlajših oblik močno profiliranih fibul.

Časovna umestitev: 2. stoletje in prva polovica 3. stoletja n. š.⁹

Vse fibule, ki jih hranimo v Loškem muzeju, sodijo v skupino fibul z oporno ploščico spiralne vzmeti, razdelimo pa jih lahko v več tipov:

Almgren 68 – Za fibule tega tipa je značilno, da so navadno manjše od njihovih starejših predhodnic. Lok je okrašen s profiliranim gumbom in ima obliko črke S. Začetek loka nad oporno ploščico, gledano od strani, ni več hruškasto zadebeljen, kot pri predhodnem tipu A 67, ampak je sploščen in včasih tudi fasetiran. Noga, ki je lahko predrta z dvema ali tremi okroglimi predrtinami, je trapezne oblike in se zaključuje z navzgor obrnjenim profiliranim gumbom.

Razprostranjenost: Fibule tega tipa srečamo na velikem prostoru. Pojavljajo se na področju jugovzhodnih Alp, v Noriku in Panoniji, kjer naj bi bil v antični Siscii (Sisak) po mnenju Koščevičeve tudi eden od proizvodnih centrov. Srečamo jih tudi vzdolž Balkana, na prostoru nekdanjih rimskih provinc ob Donavi, na Češkem, Moravskem, Slovaškem, Poljskem, Romuniji in v južnih predelih Rusije. V severni smeri so zelo številne na področju srednjega in zgornjega Rena, od koder so prišle vse do Baltiškega morja in južne Skandinavije. Zahodno od Rena so zastopane v zelo majhnem številu.¹⁰

Časovna umestitev: A 68 je vodilna oblika fibul v času med štiridesetimi in sedemde-

7 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 30; Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 31

8 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 30–31

9 Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 38–39

10 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 32–33; Koščevic, *Antičke fibule s področja Siska*, str. 21; Bcjoivic, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 33; Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 12

setimi leti 1. stoletja n. š. Tovrstne fibule so v nemški literaturi poznane kot fibule tipa Cambodunum 2, po najdbah iz Cambodunuma (Kempten). W. Krämer jih datira v stopnjo 2/3, torej v obdobje od Klavdija do zgodnjeflavijskega časa. S. Rieckhoff je analizirala 4100 fibul iz 43 rimskih utrdb na germanskem in recijskem limesu in ugotovila, da fibule te variante lahko datiramo v čas Tiberija – Klavdija – Nerona.¹¹ Tudi Jobst in Gugl jih umeščata podobno in sicer v čas od klavdijskega do neronskega oziroma zgodnje flavijskega obdobja.¹²

Opisanemu tipu pripadata dve fibuli z loškega področja. V prvem primeru gre za naključno, v drugem pa za naselbinsko najdbo. Prva, večja, je bila najdena na Malenskem vrhu (slika 4). V dolžino meri 5,9 cm, v višino 2,5 cm, teža je 16 g. Izdelana je iz brona, po konstrukciji enočlena in odlično ohranjena. V celoti je prekrita z obstojno zeleno patino. Začetek loka nad oporno ploščico je trakast, približno na sredini ima profiliran gumb. Na trapezno oblikovani nogi, ki se zaključuje z navzgor obrnjenim gumbom, je okras v obliki dveh nakazanih okroglih predrtin.

Druga fibula je bila najdena na Puštalu nad Trnjem (slika 5) in je v primerjavi s prvo precej manjša. V dolžino meri 4,2 cm, v višino 1,8 cm, teža je 6 g. Izdelana je iz brona in po konstrukciji enočlena. Ohranjen je lok z glavo in nogo, manjkata pa spiralna vzmet in igla. Noga je podobno kot pri fibuli z Malenskega vrha trapezno oblikovana, zaključena z rahlo navzgor obrnjenim profiliranim gumbom in okrašena z dvema nakazanima krožnima predrtinama. Zaradi mehanske poškodbe ukrivljen začetek loka nad oporno ploščico je trakast, profiliran gumb na loku pa je izražen samo na zgornjem delu.

Almgren 69 – Za fibule tega tipa je značilno, da imajo takoj pod najvišjim delom loka v smeri proti nogi gumbasto odebelitev, ki je izražena le na zgornji, ne pa tudi na spodnji strani. Začetek loka nad oporno ploščico ni odebeljen, ampak je trakast in razširjen v obliki romba oziroma priskekanega deltoida. Razmeroma visoka, polna, trapezno oblikovana noga se zaključuje z manjšo gumbasto odebelitvijo. Spiralna vzmet ima osem navojev, štiri na vsaki strani loka in zgornjo tetivo, ki je pritrjena z držalom.

Slika 4: Močno profilirana fibula tipa A 68 z Malenskega vrha. (foto: Jože Štukl; hrani Loški muzej Skofja Loka)

Slika 5: Delno ohranjena močno profilirana fibula tipa A 68 s Puštala nad Trnjem. (foto: Jože Štukl; hrani Loški muzej Skofja Loka)

11 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 33.

12 Jobst, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, str. 33; Gugl, *Die römischen Fibeln aus Virunum*, str. 12.

Razprostranjenost: Tovrstne fibule so številne predvsem v Noriku in Panoniji, kjer so bili tudi njihovi proizvodni centri. Od tod so ob pomoči trgovine zašle v različne predele rimskega cesarstva.¹³

Časovna umestitev: G. Ulbert datira fibule tega tipa v predflavijsko obdobje, medtem ko jih S. Rieckhoff datira v svojo 2. fazo, v čas od Klavdija do Vespaziana. V uporabi so ostale vse do sredine 2. stoletja. n. š.¹⁴

Predstavljenemu tipu pripada delno ohranjena fibula, najdena na terasastem pobočju pod vznožjem Lubnika (slika 6). Najdena je bila z detektorjem kovin. V dolžino meri 5,8 cm, v višino 2 cm, težka je 9 g. Fibula je po konstrukciji enočlena, izdelana iz brona in prekrita z obstojno zeleno patino. Ohranjen je lok z glavo in desnim delom spiralne vzmeti, levi del spiralne vzmeti in igla manjkata.

Ker v bližnji okolici najdbe doslej ne poznamo naselbinskih ostankov iz rimskega obdobja, lahko sklepamo, da gre za naključno najdbo. Na podlagi preloma, vidnega na ohranjenem delu spiralne vzmeti, lahko postavimo dokaj verjetno hipotezo o tem, kako je prišlo do nesrečnega dogodka, v katerem je lastnik fibulo izgubil. Če predpostavimo, da je bilo to področje tudi v rimskem času, podobno kot danes, prekrto z gozdom, je lahko do izgube predmeta prišlo, ko se je lastnik v plašču, spetem s fibulo, prebijal skozi gozd. Pri tem je moralo v trenutku priti do zelo močne natezne napetosti, zaradi katere se je odlomil levi del spiralne vzmeti skupaj z iglo in fibula se je odpela. To bi se lahko zgodilo v primeru, ko je omenjeni precej hitel oziroma tekkel po gozdu in se povsem nepričakovano zapletel v grmovje oziroma gozdno podrast.

Slika 6: Delno ohranjena močno profilirana fibula tipa A 69 s terasastega pobočja pod vznožjem Lubnika.

(foto: Jože Štukl; hrani Loški muzej Skofja Loka)

Lokalna varianta južnopanonskih močno profiliranih fibul

Za ta tip fibul je značilen močno upognjen in visok lok, ki je približno na sredini okrašen s profiliranim gumbom. Spiralna vzmet, ki je na glavo pritrjena z držalom in dodatno učvrščena z dolgo in ozko pravokotno oporno ploščico, ima od osem do deset navojev. Lok je nad oporno ploščico močno zadebeljen in razširjen v obliki deltoida. Noga, ki se zaključuje z okroglim gumbom, je nizka in dolga. Navadno je polna, lahko pa je predrta z dvema ali tremi majhnimi krožnimi predrtinami. Dolžina tovrstnih fibul se giblje med 4,5 in 7 cm.

13 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 34

14 Bojović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 35

Razprostranjenost: Pri fibulah tega tipa gre, po mnenju Koščevičeve, za neko lokalno varianto znotraj tipa Okorag¹⁵ oziroma južnopanonskih močno profiliranih fibul, ki naj bi jih proizvajali v antični Siscii (Sisak), od koder poznamo kar 164 primerkov, skupaj s številnimi polizdelki.¹⁶ Za tovrstne fibule je v primerjavi s tipom Okorag značilna odsotnost okrasa na nogi in dokaj groba izdelava v povezavi s trdoto kontur telesa in ostrimi robovi, kar izhaja iz pomankljive površinske dodelave po tem, ko so jih vzeli iz kalupa. Precej tovrstnih fibul je bilo najdenih tudi na slovenskem prostoru, pri čemer so omejene pretežno na vzhodno polovico.

Časovna umestitev: Umeščamo jih v obdobje druge polovice 1. stoletja in v prvo polovico 2. stoletja n. š.¹⁷

Predstavljenemu tipu pripadata dve fibuli iz naše zbirke. Obe sta odlično ohranjeni in povsem enakih dimenzij. V dolžino merita 6,2 cm, v višino 2,8 cm, njuna masa pa znaša v prvem primeru 13, v drugem pa 14 g (slika 7). Ugotovljena neznatna razlika v teži je zgolj posledica različne stopnje ohranjenosti. Fibuli, po konstrukciji enočleni, imata visok lok, okrašen z gumbom in spiralno vzmet z desetimi navoji, ki je dodatno učvrščena s pomočjo držala in pravokotne oporne ploščice. Noga, ki se v obeh primerih zaključuje z okroglim gumbom, je v enem primeru predrta s tremi okroglimi predrtinami, v drugem primeru pa je izražena samo ena predrtina, ostali dve pa sta zgolj nakazani.

Fibuli predstavljata sestavni del inventarja žgane grobne celote. V preposti glineni žari so se poleg njiju nahajali, zaradi slabe ohranjenosti nedoločljiv, bronast novc, masivna bronasta narebrena zapestnica s presegačimi konci, tanka bronasta zapestnica z razširjenima in okrašenima koncema, dva steklena lakrimarija in prstan iz zvite žice. Manjkala je edino žganina, ki je najditelj ni ohranil. Glede na fibuli, ki nastopata v paru in ostale grobne pridatke, ugotavljamo, da gre za ženski grob, za katerega pa žal ne poznamo najdiščnih okoliščin in natančne lokacije.

Slika 7: V celoti ohranjeni močno profilirani fibuli lokalne variante južnopanonskih fibul z neznanega najdišča. (foto: Jože Stukl; hrani Loški muzej Škofja Loka)

15 Na tovrstne fibule je prva opozorila Patekova in jih po najdišču Okorag, južno od mesta Pecs na Madžarskem, poimenovala kot tip Okorag (po Jobst, 1975, 28). Ker so omenjene fibule značilne za dokaj omejeno področje južnega dela rimske province Panonije, kot so poleg Patekove ugotovili tudi kasnejši raziskovalci, jih je Peškar označil kot južno panonske profilirane fibule.

16 Koščevič, *Antičke fibule s področja Siska*, str. 22.

17 Bujović, *Rimske fibule Singidunuma*, str. 35.

Katalog

Vse predmete hrani Loški muzej Škofja Loka.

1. Močno profilirana fibula tipa A 68, dl. 5,9 cm, v. 2,5 cm, masa 16 g, najdišče: Malenski vrh, slika 4.
2. Močno profilirana fibula tipa A 68, dl. 4,2 cm, v. 1,8 cm, masa 6 g, najdišče: Puštal nad Trnjem, slika 5.
3. Močno profilirana fibula tipa A 69, dl. 5,8 cm, v. 2 cm, masa 9 g, najdišče: terasasto pobočje pod vznožjem Lubnika, slika 6.
4. Lokalna varianta južnopanonske močno profilirane fibule, dl. 6,2 cm, v. 2,8 cm, masa 13 g, najdišče: neznano, slika 7.
5. Lokalna varianta južnopanonske močno profilirane fibule, dl. 6,2 cm, v. 2,8 cm, masa 14 g, najdišče: neznano, slika 7.

LITERATURA

- Almgren, O.: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der erste nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*. Mannus-Bibliothek 32, 2 Auflage, Leipzig, 1923.
- Bojović, D.: *Rimske fibule Singidunuma*. Beograd, 1983.
- Croom, A. T.: *Roman clothing and fashion*. Tempus, 2002.
- Garbsch, J.: *Die Norisch-Pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 11, 1965.
- Gugl, C.: *Die römischen Fibeln aus Virunum*. Klagenfurt, 1995.
- Jobst, W.: *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. Forschungen in Lauriacum 10, Linz, 1975.
- Keller, E.: *Die Spätromischen Grabfunde in Südbayern*. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 14, 1971.
- Koščević, R.: *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb, 1980.
- Koščević, R.: *Antička bronca iz Siska*. Zagreb, 1991.
- Kovrig, I.: *Die Haupttypen der Kaiserzeitlich Fibeln in Pannonien*. Dissertationes Pannonicae II/ 4. Budapest, 1937.
- Pröttel, P. M.: *Zur Chronologie der Zwibelknopffibeln*. Jahrbuch des Römisch - Germanischen Zentralmuseums Mainz 35, 347-372, 1988.
- Riha, E.: *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. Forschungen in Augst, Band 3, Augst, 1979.
- Tomanič - Jevremov, B., M.: *Nakit skozi arheološka obdobja*. Ptuj : Pokrajinski muzej, 1983.
- Vinski, Z.: *Kasnoantički starosjedioci u Salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata*. VAHD LXIX, 5-87, 1967.

Summary

Roman fibulae from the Loka area

The term fibula is of Latin origin, deriving from the verb 'figo', which means to tie, to unite. It already occurred in prehistoric times. The oldest examples date from the Late Bronze Age and were originally of a very simple form. They experienced their first flowering in the Halstatt period. At that time numerous forms appeared, as well as very demanding techniques of manufacture and decoration. A direct forerunner, which served as the basis for the creation of Roman provincial fibulae, was the Late Iron Age - Laten fibula.

The basic purpose of a fibula was to hold cloth together and thus keep it in the desired position. It was used for pinning cloaks or mantles, in short all outer clothing (Figure 1) that was not cut and stitched.

In the Roman period, both the civilian population and the military, in both Italy and the provinces, used fibulae for pinning clothing. Men pinned clothing on the right shoulder with a single fibula, women used two, one on each shoulder (Figure 2). They were pinned on clothing with the head turned downwards and foot upwards.

Each fibula consisted of two basic parts: the pin and the body. The shape of the pin remained unchanged from the earliest times, but the body was subject to numerous changes. Three parts are distinguished on it: the head, bow or arch and foot. The part at which the pin was attached to the body is called the head, and the part at which the pin rests on the body of the fibula, the foot. The part of the body between the head and the foot is called the bow or arch (Figure 3). Five Roman fibulae are kept in Škofja Loka museum. All are made of bronze and are for the most part very well preserved. They all belong in the group of strongly profiled fibulae, the name of which derives from the characteristic shape of the bow and they are the commonest shape of fibula in the 1st and 2nd century AD in the region of the Eastern Alps and Danube basin.

*On the basis of typological characteristics, the Roman fibulae kept in Škofja Loka museum can be divided into a number of types. The fibula from Malenski vrh (Figure 4) and the fibula from Puštal nad Trnjem (Figure 5) belong to the **Almgren 68** type, which is characterised by a bow in the shape of the letter S and is decorated with profiled studs. The beginning of the bow above the support plate is no longer thickened into a pear shape, but is flattened and sometimes also faceted. The foot, which can be pierced with two or three circular holes, is a trapezoid shape and terminates with an inverted stud.*

*The fibula discovered on a terraced slope below the foothills of Lubnik (Figure 6) is ascribed to the **Almgren 69** type. The stud on the bow of this type of fibula is characteristically only pronounced on the upper and not also on the lower side. The beginning of the bow above the support plate is not worked but only band-like, widening into rhomboid shape, or a truncated deltoid. The relatively high, full, trapeze-shaped leg terminates in a small stud-like thickening. The spiral spring has eight coils, four on each side of the bow and an upper ligament, which is attached with a grip.*

*Two fibulae (Figure 7) are interesting, which, together with a clay urn and other grave goods, are an integral part of the inventory of the burnt grave of a woman. Unfortunately, we do not know the circumstances of the find nor the exact location. These two fibulae, which are of exactly the same dimensions, belong to **local variant of southern Pannonian strongly profiled fibulae**, which typically have a strongly curved and high bow, decorated in the middle with a profiled stud. The spiral spring, which is attached at the head with a grip and additionally strengthened with a support plate, has ten coils. The arch is greatly thickened above the support plate and widens in the shape of a deltoid. The foot, which terminates with a circular stud, is low and long. It is normally whole, but it may be pierced with two or three small circular holes.*